

Dr. Mírko Očadlík

Theorie rozhlasu (přetisk původního znění)

Rozhlas celou svou povahou je zařízení praktické, vycházející z mnohostranné empirie. Kdesi daleko od vlastního rozhlasového ústředí byly kdysi promyšleny různé zásady, principy, metody, jejichž původní zaměření přineslo životné výsledky, z nichž pak nakonec, odrazem empirickým se všelicos stalo součástí rozhlasu. Rozhlas není pouze budova, přijímací aparát, kolektiv pracovníků, instituce; vytvořit úplnou definici rozhlasu je značně obtížno, protože soujem složek, které tvoří, je vznikem i povahou tak nesmírně odlišný, že se zdá až nemožno, nalézt jednoho jmenovatele pro všechny rozhlasu společné jednotlivosti. I když převahu v utváření rozhlasu mají vlastní pracovníci rozhlasové, rozhlasový personál v nejširším smyslu toho slova, přece by bylo nesprávné domnívat se, že utváření rozhlasu vychází pouze z praktické empirie. Od svého vzniku do dnešních dnů změnil rozhlas několikrát svou funkci a do zajista ji bude proměňovati i v letech budoucích. Je proměnný, tak jako je proměnný život a je sám o sobě závislý na životě měrou neobyčejnou, více než všechna ostatní civilizační zařízení. Právě proto, že funkce rozhlasu vyplývá z jeho závislosti na životě, je nutno, aby do rozhlasové práce byl zapojen celý život, každá instituce, každý útvar, každý občan. Cestou a pomůckou tohoto zapojení je theoretické poznání veškeré rozhlasové práce. Není jediného úseku práce na rozhlasu a v rozhlasu, který by si nevyžadoval theoretické průpravy, poznání průběžných zkušeností, z nichž se pozvolna zjišťuje, co z neobyčejné oblasti námětové už probráno bylo a co ještě probráno a promyšleno býti má. Velké rozhlasové zahraniční věnovaly této theoretické rozhlasové práci mnoho úsilí. Úsilí rozhlasových pracovníků československých nebylo menší, nemělo však prozatím soustavnosti a především soustředění na jediné místo, v němž by se postupem času obsáhlo vše potřebné. Proto Československý rozhlas v Praze počíná vydávati tento časopis, jenž má být výhradně věnován rozhlasové theorii a diskusí o rozhlasové problematice vůbec.

Chci v tomto článku přibližně a povšechně nastíniti rozsah rozhlasové theorie a provést povšechné roztržení theoretických oblastí rozhlasových, aby bylo patrné, kde všude vznikají problémy, jejichž dokonale promyšlení a propracování bude mít zásah do dalšího nového utváření rozhlasu. Tento nástin nemá být klasifikací rozhlasových oborů ani jejich theoretických podkladů. Chce jen shrnouti řadu otázek, které bývaly vyslovovány odděleně od sebe, nebo které dosud vysloveny a vyznačeny nebyly, a zároveň upozorniti na aktuálnost odpovědi na ně i na jejich praktické využití. Třebaže dělím problémy theoretické (a tím zároveň i jejich praktické uskutečnění) do skupin, jsem si vědom toho, jak úzce jsou navzájem spjaty i otázky zdánlivě nejvzdálenější, a proto i nutnosti, aby každý, kdo o věci bude přemýšleti, uvažoval o nich v celé souvislosti, dané společným jejich jmenovatelem, jímž je rozhlas. V do-

myšlení celé problematiky té které otázky se ukáže, jak záležitost povahy ryze technické na konec se dotýká téhož problému, který je dán námětem ideologickým. Výsledek veškerého theoretického zamýšlení nad rozhlasem bude tudíž jednotný, tak jako je jednotný rozhlas sám v celém svém rozvětveném ústrojenství.

První skupinu theoretických otázek rozhlasových lze označiti jako *technologickou* v nejširším smyslu toho slova. Vychází z předpokladu, že má být její prací uskutečněno vysílání vůbec. Znamená to především vytvoření rozhlasových prostor; je tedy *rozhlasová architektura* jedním z prvních zájmů vůbec. V tomto oboru hojně pracovaly rozhlasové zahraniční s různým zdarem a výsledky jejich práce jsou prací ověřeny. Otázky rozhlasové architektury vyvolávají: 1. nutnost zkoumání stavebních hmot vhodných pro účely rozhlasové, zejména materiálů umožňujících zvukovou izolaci; 2. řešení prostor akustické povahy zcela speciálního rázu, vyplývajícího ze zkušenosti technické i programové; 3. studium vlastního organizačního aparátu celého vysílání, a důmyslné řešení spojení potřeb produkce a celého technického uskutečnění vysílání. Poněvadž rozhlasové budovy nejsou stavbou každodenní, je úkolem rozhlasové architektury jednak vynalézati nové skutečnosti konstruktivní, jednak kontaminovati výsledky průzkumu architektonických principů příbuzných, divadel, koncertních sálů, filmových atelierů atd. Poněvadž v Československu nastává období výstavby rozhlasových budov, jsou otázky theorie i praxe stavební z neaktuálnějších. S tím souvisí i princip mobilární výbavy rozhlasových prostor, dále otázky vnitřní regulace akustické, nemluvě ovšem o ostatních otázkách, které automaticky s sebou přináší architektonické plánování velkých, účelově zařízených budov, i konečně o otázkách estetických.

Vlastní rozhlasová technika má sama o sobě řadu problémů, jejichž theoretickému promyšlení musí dáti mnoho pile a důvtipu. V souvislosti s koncepcí stavební obírá se problémy *vnitřní akustiky* rozhlasových prostor. Po jejich vyřešení nastupují všechny otázky *elektroakustické*, které představují obsáhlý komplex vědeckých problémů a jejich praktické aplikace. Technika vysokofrekvenční i nízkofrekvenční má v rozhlasu své uplatnění speciální a souvisí se *speciálními technologiemi rozhlasového zařízení* jak vysílacích stanic, tak i vnitřního vybavení prostor studií, režii, pracovišť, strojoven atd. Poněvadž technika uskutečňuje záměr a plán programový, přijímá z popudů programových speciální úkoly laboratorní a experimentálně konstruktivní. Je tedy nejen konsumentem technického průmyslu, nýbrž také iniciátorem a usměrňovatelem výroby. Od mikrofonu a kabelového vedení přes zesilovače až ke konstrukci antén a k aplikaci nejrůznějších druhů *zápisu zvukového* přináší technika stále nové a nové úkoly k řešení a nové theoretické podněty pracovní. Na konec pak, v konstrukci přijímačů stojí technika před pro-

blémem řešení *vnějšího účinku akustického*, který úzce souvisí s psychologií posluchače. Složitost a významnost nových objevů a úkolů je stále otevřenou otázkou, ať je to vysílání t. zv. *frekvenční modulací*, nebo problémy *stereofonie* a nebo konečně nejsložitější soudobý problém, *televise*. Rozhlasová technika jako celek je zařízení účelové, ale z její povahy plyne, že kromě nejužší aplikace technických zkušeností má povahu výzkumnickou a že proto celý soubor jejích otázek spadá do oblasti rozhlasové teorie.

Rozhlasový program přináší nesmírné množství problémů, vyžadujících řešení theoretického. Sem by bylo možno přiřadit celou řadu theoretických disciplin, vycházejících z jednotlivých programových kategorií. Sám obor umělecký, ať hudební nebo slovesný, má své samostatné zákony a praktické využití těchto oborů v rozhlasu předpokládá plné ovládnutí theoretických problémů, které vznikly z povahy umění dávno před vznikem rozhlasu. To platí o všech ostatních druzích programu, o vysílání naukovém, zpravodajském, školském, regionálním atd. Theoretické problémy tohoto druhu netvoří však podklad teorie rozhlasové, neboť ta počíná teprve tam, kde nastává aplikace toho kterého oboru na rozhlas a zejména pak tam, kde dochází k samostatnosti rozhlasových úkolů. Proto prvá skupina theoretických otázek programových může být nazvána skupinou *interpretační*. Je to především problematika aplikované akustiky a souvisí zcela úzce s otázkami technickými, tak jak byly naznačeny v předcházejícím odstavci. Problém je dán požadavkem vnějšího účinku akustického, a theoretickým úkolem je zjištění, jak uskutečnit požadovaný vnější účinek akustický. Zde je pole experimentátorství, které se může opírat jednak o bezprostřední invenci, jednak o spekulativní výzkum úkonu před mikrofonem a jeho konečného vyznění. Zjištění rozdílu výkonu přímého a efektu vysílaného je jednou z nejdůležitějších otázek rozhlasové teorie vůbec. Uživeme-li příměru, je celá tato skupina povahy *tvaroslovné*. – Druhá skupina teorií vychází ze skladebné techniky rozhlasové a obírá se vlastními tvárnými prostředky rozhlasové práce, při čemž ještě záleží na obsahových hodnotách interpretovaných. Z disciplin vědecky zavedených náleží sem fonetika, ortoepie, kallilogie, všechny ostatní teorie řeči mluvené a nauky o interpretačních způsobech hudebních. Jsou to sice obory vzniklé mimo rozhlas a před rozhlasovou prací, byly však před rozhlasem obory bez praktického dosahu. Teprve rozhlas se svým neobyčejným záběrem spotřebním vyvolal v život zvýšenou práci theoretickou i její aplikaci a sám pak svou zkušeností dal podklad k rozvoji těchto speciálních theoretických oborů. Bylo by možno celý tento obor zájmový nazvat *fonogeničností* a proto lze k němu přiřadit i zkoumání o utváření tzv. rozhlasových projevovalých forem, ať by to byla rozhlasová hra, nebo pásmo, montáž, komposice atd. Nelze říci, že je to pouze skupina esteticky orientovaná, poněvadž celá tato činnost nesměřuje pouze k účinku estetickému. Byla-li prvá skupina theoretických problémů označena jako „tvaroslovná“, pak tato druhá skupina právem může být nazvána

syntaktickou. – Třetí skupina teorií, dotýkajících se rozhlasového programu má vyřešit správné zaměření rozhlasové práce, její smysl, účinek a účel. Projevuje se v thematicce vysílání, ve vlastní skladbě a stavbě programu. V tomto oboru je zapotřebí nejvíce výzkumnictví a experimentování theoretického, neboť zde je také nejvyšší problematika rozhlasové práce vůbec. Zatím co obě první kategorie jsou a v podstatě zůstanou konstantní a proměnné pouze ve chvíli nového objevu a přínosu, je třetí skupina rozhlasové práce programové neustále závislá na faktoru, jehož reakce jsou nepředvídané, na životu, jeho potřebách a okamžitých změnách. Poněvadž v tomto oboru se projevuje vlastní útvárná síla rozhlasového programu, je tu zapotřebí theoretických rozvah a výzkumů daleko více, než v jiných oborech rozhlasové práce. Jestliže v oboru technické teorie a ve skupině interpretačně-fonogenických programových oborů záleží na zjištění rozhlasového účinku na smysly, pak nyní vznikají problémy námětového výběru a seskupení s ohledem na psychu posluchače. A tak skladební princip programový je ve skutečnosti pobídkou k několikerému studiu theoretickému. Jsou to především *discipliny psychologické* a *sociologické*, a z nich nelze vymístit ani jedinou z pracovních method od statistických zjišťování a elementárních experimentů až k syntetickým hypotézám závěrečným, které teprve se stávají vlastním podkladem rozhlasové praxe. Teprve v konfrontaci s tímto poznáním uplatní se vrcholné stadium každého z programových oborů a vlastní řízení rozhlasové práce opírá se o empirii běžné praxe i o theoretický výzkum a domysl, stojí před rozhodnutím, jak, kdy a co připravit k vysílání. Ale i toto rozhodování spočívá na odhadech pouze theoreticky zjistitelných, které svou podstatou spadají do *psychologie výchovy* a které tak automaticky vytyčují vlastní konečný význam rozhlasu: *vychovatelství*, rozvíjení duševních vlastností posluchače jedinice, i milionových posluchačských zástupů.

Rozhlas jako organismus, který slučuje mnoho nejrozdílnějších druhů práce, potřebuje pochopitelně i vnitřní a vnější důmyslný řád organizační. Tím se dostáváme k poslední skupině theoretických úvah, které rozhlas vyvolává v život. Je to především umístění rozhlasu jakožto instituce v jistém prostředí. Podkladem tohoto řešení je *rozhlasové právo*, které musí pamatovati na všechny vztahy rozhlasu jako instituce, i rozhlasu dílčího (programu nebo techniky atd.) k veřejnosti. Předpokladem je zákon rozhlasový, jenž upravuje základní vztah instituce k majetníku monopolu vysílacího, jímž je stát. Praxe světová ukazuje, že neexistuje jediná základna rozhlasových institucí a komplex právních otázek, které vznikly na světě z různých místních podmínek je obsáhlým srovnávacím materiálem theoretického studia a zájmu. – Rozhlas jakožto *instituce hospodářská* má rovněž své problémy a jejich promýšlení je spjato s nutnou úvahou o tolika složkách, že je očividno, že i v tomto oboru je zapotřebí speciální theoretické práce a diskuse o ní. – Konečně poslední theoretická skupina z oboru rozhlasové organizace se dotýká *vztahů mezinárodních* a včlenění rozhlasu jednotli-

vých státních útvarů do světového řádu rozhlasového. Uvedu-li, že na této základně dochází k přidělení rozhlasových vln a vyměření jejich délek, kladu tím dojista jeden z největších důrazů na důležitost theoretické znalosti tohoto problému, v němž je základ existence rozhlasu na jednotlivých státních územích.

Rozhlasová práce končí velmi rychle. Odvysílaný pořad je v podstatě neopakovatelný, jen několik výtvarů zvláště zdařilých dočká se repris. Pravidelně opakované jsou jen skladby hudební. Neopakovatelnost programu rozhlasového působí věčný pohyb rozhlasové práce, kterou v celistvosti je schopno zachytit jen několik málo nejzkušenějších pracovníků rozhlasových. Posлуhač a často i významný posuzovatel rozhlasu má na pomoc jen svou paměť, tedy něco příliš individuálního a hybridního pro zhodnocení rozhlasových epoch. Rozhlas všude ve světě a také u nás má za sebou velké epochy vývojové, a jeho vývojová linie ukazuje, jak se proměňovala funkce rozhlasu v té které době. Právě pro tuto proměnnost své funkce si rozhlas vyžaduje kontrolní

a konservační práce theoretické. Je to kronikářství, statistika, *historie rozhlasu*. V ní nezáleží jen na zjištění fakt, nýbrž na postihu příčin někdejších stavů a proměn rozhlasových forem a práce. A zjištění výsledné bude odpovídati stavu dnešnímu: Rozhlas byl, je a bude takový, jaký bude život v určitém prostředí a v určité době.

Souhrn rozhlasových teorií není dnes ještě možný ani v zemích tak bohatě rozhlasové žijících jako je Anglie. Je však nutno, aby už nastal počátek a organizace rozhlasové theorie. Jí a diskusi o rozhlasové problematice se otevírají stránky tohoto nového časopisu, který uvítá každý počín rozhlasové práce s radostí a vděkem.

Rozhlasová práce
Ročník I/1 – leden 1947

Poznámka: theoretický čtvrtletník Rozhlasová práce byl zastaven po Únoru 1948. Skončil 6. číslem.

Výsledky rozhlasových soutěží v roce 2001

Výsledky mezinárodního rozhlasového festivalu PRIX BOHEMIA RADIO 1–3. 10. 2001 Poděbrady

I. KATEGORIE

Pořad pro děti a mladé posluchače do 15 let:

Cena Prix Bohemia Radio 2001

Karel Navrátil

za pořad Českého rozhlasu 2 – Praha:
„Osudy ve stínu drog IV“

Čestné uznání Prix Bohemia Radio 2001

Helena Sýkorová a Karel Weinlich

za autorský text a režii pohádky „Zlaté tajemství“

II. KATEGORIE

Feature, rozhlasové pásmo a všechny jeho aplikace nebo kompozičně propracovaný zvukově autentický, špičkový publicistický pořad

Cena Prix Bohemia Radio 2001

David Vaughan

za pořad „A TALE OF TWO VILLAGES/Příběh dvou vesnic“

Čestné uznání Prix Bohemia Radio 2001

Hana Krejčová

za pořad „Posle rata“ (Po válce)

III. MEZINÁRODNÍ KATEGORIE

Hudební skeč

Národní cena Prix Bohemia Radio 2001

Igor Boháček

za pořad „Hudební slovníček mentální archeologie – 1. díl“

Mezinárodní cenu Prix Bohemia Radio 2001
Vlado Rusko, Petr Mandel, Petr Šplíchal
a Milan Křivohlavý
za pořad „Mechanical ball's street“

X. jubilejní ročník rozhlasové soutěžní přehlídky REPORT 2001 Stochov, 7.–10. 11. 2001

Hlavní cenu generálního ředitele Českého rozhlasu ing. Václava Kasíka získal redaktor Robert Tamchyna z Českého rozhlasu 2 – Praha za pořad z kategorie C „Vážený pane Voskovče“

KATEGORIE A

(žurnalistika plus, pořad do 10 minut):

1. cena Roman Stupka, Český rozhlas Plzeň
za pořad „Hlas z nádraží“
2. cena Hana Ondryášová, Český rozhlas Brno
za pořad „Jak se u nás mluví“
3. cena Ivan Holas, Český rozhlas Brno
za pořad „Akrobatická letecká show v Brně“

KATEGORIE B

(publicistický nebo dokumentární pořad do 30 minut):

1. cena Aleš Vrzák, Český rozhlas České Budějovice
za pořad „Válka“
2. cena Miroslav Buriánek, Český rozhlas Plzeň
za pořad „Cheban Luděk Šnepp“
3. cena Libor Soukup, Český rozhlas České Budějovice
za pořad „Posvícení v Končicích“

KATEGORIE C

(dokumentární nebo publicistický pořad do 60 minut):

2. cena Hana Krejčová, Český rozhlas České Budějovice
za pořad „Cesta Jiřího Wolfa“
3. cena Jitka Škápíková, Český rozhlas 3 – Vltava
za pořad „Stíny a výsluní Christiny Kluge a Jaroslava Mrázka“

PRIX EUROPA 2001

Radio documentary

Nejlepší evropský rozhlasový dokument 2001

Kaye Mortley
A family ... at Mantes-la-Jolie / Une famille ... a Mantes-la-Jolie
Radio France – France Culture, Francie

Prix Europa Radio Österreich 1

Josefine Adolphsson
Don't look at me like that / Titta inte sadär pa mig
Sveriges Radio AB, Švédsko

Zvláštní uznání

Reinhard Schneider
My son, the Nazi - Scenes of a family in Lower Bavaria / Mein Sohn, der Nazi - Szenen einer Familie in Niederbayern
Sender Freies Berlin – Ostdeutscher Rundfunk Brandenburg – ARD, Německo

Radio drama

Nejlepší evropské rozhlasové drama 2001

Daniel Wedel
Hen night / Polterabend
Danmarks Radio, Dánsko

Prix Europa Yleisradio

Peter-Jakob Kelting
The last executioner. A selection / Der letzte Henker. Eine Auswahl
Schweizer Radio DRS, Švýcarsko

Zvláštní uznání

Walter Filtz
The pitch man / Pitcher
Westdeutscher Rundfunk – ARD, Německo

Radio current affairs

Prix Europa

Gesine Dornblueth, Thomas Franke
Brotherly kisses in Demyansk of comrades, veteranes and life in the Russian province / Bruderkküsdse in Demjansk
Texte und Toene, Německo

Zvláštní uznání

Eva Blomberg
The family as shield / Familjen som sköld
Utbildning radion, Švédsko

Internet convergence of the media

Prix Europa exploration

Simon Nelson a další
<http://www.bbc.co.uk/radio>
BBC, Velká Británie

Zvláštní uznání

Karl Ewald, Holger Farken
<http://www.swr3.de>
Südwestrundfunk / SWR3.online, Německo

Camilla L.Hjort a další
http://www.dr.dk/p1/radioteater/b_ags
Danmarks Radio, Dánsko

PRIX ITALIA 2001

Radio documentary

Prix Italia Current Affairs
My son is the Nazi – Scenes of a Family in Lower Bavaria

Reinhard Schneider, ARD, Německo

Prix Italia Cultural

A Star named Absinthe – Chernobyl
René Farabet, Thomas Dutter, SRF, Francie

Radio drama

Prix Italia Single plays
Dhulan, the Indian Wife
Director: Wilma Labate, script: Melania Mazzucco,
RAI Radio 3, Itálie

Prix Italia Mini Series and Serials
cena neudělena

Radio music

Borderscapes
Veli-Matti Puumala, YLE, Finsko
web news and current affairs
www.rai.it/news
RAI, Itálie

web culture and society
www.channel4.com/blackhistorymap
Black and Asian History Map
Channel 4, Velká Británie

web arts and drama
www.120seconds.com
120 seconds
CBC/SRC, Kanada

DO ČÍSLA PŘISPĚLI

Zdeněk BOUČEK, redaktor a dokumentarista Českého rozhlasu 3 – Vltava, externí spolupracovník EBU a externí pedagog. Zabývá se teorií světového feature.

Edwin BRYS, vedoucí školicího střediska belgického rozhlasu a vedoucí projektové skupiny dokumentu EBU

Zuzana FOGLAROVÁ, vedoucí odd. komunikace Českého rozhlasu

Václav HRADECKÝ, vedoucí oddělení výzkumu Českého rozhlasu. Zabývá se výzkumem poslechovosti rozhlasu a analýzami posluchačských preferencí a chováním po potřeby rozhlasového programu.

Jiří HRAŠE, rozhlasový režisér a pedagog. Spolupracuje s katedrou žurnalistiky Univerzity Karlovy, Fakulty sociálních věd. Zabývá se problematikou rozhlasové historie a teorie, věnuje se problematice hlasové realizace.

Václav MORAVEC, odborný asistent a interní doktorand Univerzity Karlovy, Fakulty sociálních věd a redaktor rozhlasové stanice BBC. Zabývá se problematikou transformace mediálního systému v České republice po listopadu 1989 a rozhlasovou teorií a praxí.

Mirko OČADLÍK (1904–1964), hudební vědec, rozhlasový redaktor a ředitel ČsRo.

SUMMARY

SVĚT ROZHLASU Č. 5

Rozhlas ve světě

- Články pěti autorů (Marc Burgdorff, Zita Senková, Martin Zadražil, Václav Moravec a Lubomír Zeman) se věnují problematice rozhlasového vysílání v Rakousku, Německu a na Slovensku a problému Radio Vaticana

Rozhlasová historie

- Článek PhDr. F. Hrdličky se věnuje prvopočátkům rozhlasového vysílání v našich zemích až po počátek pravidelného vysílání v roce 1923.
- V opravnících omylů PhDr. R. Běhala a Mgr. J. Hrašeho se autoři zabývají uváděním všeobecně šířených omylů na pravou míru. Tentokrát jsou ve středu zájmu: osoba M. Čtrnáctého, počátky Radiojournalu a zahájení čs. vysílání na VKV
- Rozhlasové osobnosti
O Františku Gelovi a jeho tvorbě včetně ukázky jeho pásma Já, bratr Oldřich, Čech z Furlánska a o novináři Ferdinandu Peroutkovi

Rozhlasová teorie a praxe

- Mgr. J. Hraše se zabývá prací R. Tamchyny, PhDr. V. Moravec se vrací k událostem v České televizi ve spojitosti s novou mediální legislativou

Rozhlasová technika

- Ing. Martin Zadražil o novém studiovém domě Českého rozhlasu

Recenze

- PhDr. V. Moravec – Svět médií podle Marshalla McLuhana
- PhDr. J. Maršík, CSc. – Příspěvek do diskuse o veřejnoprávních médiích
- PhDr. M. Šmíd – Konfrontace dvou stránek duality

Dokumenty

- Přehled diplomových prací z oblasti rozhlasové teorie a praxe na několika fakultách vysokých škol

svět rozhlasu

Bulletin
o rozhlasové práci

Svět rozhlasu č. 6

vydává Český rozhlas
Úsek komunikace ve spolupráci
s Odborem archivních a programových fondů
Vinohradská 12, 120 99 Praha 2

Redakční rada:

Zdeněk Bouček, předseda

Václav Moravec, tajemník

Zuzana Foglarová, Václav Hradecký, Jiří Hraše, Eva Ješutová,

Bohuslava Kolářová, Jarmila Kopečková, Josef Maršík, Alexandr Pícha,

Milan Šmíd, Martin Zdražil, členové

K vydání připravili: Bohuslava Kolářová a Jiří Hraše